

Kaplica i krypta rodziny Repphanów i Scholtzów na cmentarzu ewangelicko – augsburskim w Kaliszu. Przyczynek do dziejów rodzin.

Jedną z najciekawszych pamiątek po rodzinach Repphanów i Scholtzów pozostaje, obok dawnej fabryki sukna, kaplica grobowa na cmentarzu ewangelicko-augsburskim w Kaliszu. W roku 2006 miałem okazję brać udział w oględzinach i uporządkowaniu znajdującej się pod kaplicą krypty. Zebrane wówczas informacje mogą być cennym przyczynkiem do dziejów tych zasłużonych dla Kalisza rodzin fabrykanckich. Ponieważ dzieje te są dość powszechnie znane ograniczę się do faktów związanych z przybyciem rodziny Repphanów do Kalisza. W roku 1816 do Kalisza przybywa z Międzychodu (niem. Birnbaum) do Kalisza dwóch braci, niemieckich sukienników Jan Baltazar (1745 – 1819 r.) i Benjamin Repphan (1771 – 1831 r.)¹. Założona przez nich fabryka sukna, pod marką bracia Repphan, miała przetrwać do 1910 r., kiedy to wnuk Beniamina Emil sprzedał fabrykę Łódzkiemu fabrykantowi Eisnerowi.

W roku 1819 (4 sierpnia) umiera Jan Baltazar. Nie przeszkadza to jednak rozwojowi fabryki. Wyjątkowo niechętny stosunek do powstania listopadowego okazuje Benjamin Repphan. Jednym z powodów były względy gospodarcze znaczna bowiem część majątku rodziny pochodziła z handlu z Rosją. Według Franciszka Gajewskiego w sierpniu 1831 r.: sukiennik *zebrał rzemieślników swoich, aby przeszkodzić uwiezieniu kasy miejskiej do Częstochowy dokąd chciał ją przewieźć generał (Józef) Biernacki w obawie przed nadciągającym generałem (Włodzimierzem von) Knorringiem. Repphan tak dalece zapomniał się, że uchwyciwszy generała za szarfę oświadczył, iż on będzie królem Kalisza do czasu przywrócenia prawego rządu.*² Rozruchy stłumiła straż obywatelska. Trzech najbardziej winnych uczestników rozruchów, a mianowicie: Beniamina Repphana, cukiernika Mentzla (imię nieznane) i Müllera (imię nieznane) przewieziono do Sieradza, gdzie miejscowa ludność przyjęła ich bardzo wrogo. Komisarz Obwodu Miączyński pisał, iż był bezsilny [...] *bo lud otaczający powóz Rephana, zapewne podrażniony zuchwałą mową tegoż, której będąc pijany się dopuszczał, zaczął bić siedzącego Mentzla, [...] tłum wślizgnąwszy się do więzienia najwięcej Repphana i Müllera, który pijany będąc dawał powody – pobił, lecz zranienia żadnego nie było, oprócz puszczenia Repphanowi krwi z nosa. [...] w kajdany okuć i więzieniu na dole ich osadzić musiałem. Bez tego, sądzę, powieszonymi by byli*³. Mimo przeniesienia do lepszego pomieszczenia Benjamin umarł 4 sierpnia 1831 r. Według świadectwa lekarza

¹Warto odnieść się do podanego przez Władysława Kościelniaka ustnego przekazu, jakoby Repphanowie przybyli pieszo ciągnąc swój dobytek w psim zaprzęgu. Por.: W. Kościelniak, Repphanowie – przemysłowcy kaliscy, [w:] „Kalisia Nowa”, 2005, nr. 10 – 11, s. 31. Tamże, najstarsze dzieje rodziny. Bardzo podobną historię przytacza „Kaliszanin” z 1872 r.: „Przed kilkoma dniami przez ulice naszego miasta, od strony rogatki wrocławskiej, toczył się wózek napełniony betami, a ciągniony przez psa, któremu człowiek pomagał. Wózek otaczała gromadka dzieci a pies zjadliwie szczełał na przechodniów. Ktoś z obecnych, odezwał się, że to rodzina przyszłych kapitalistów”. *Kaliszanin* 1872, nr 81, s. 321. Czyżby owa uwaga, że „to rodzina przyszłych kapitalistów” była aluzją do tego, że również Repphanowie przybyli do Kalisza o psim zaprzęgu jako ludzie niezamożni a stali się bogatymi „kapitalistami”?

²Pamiętniki Franciszka z Błociszewa Gajewskiego pułkownika wojsk polskich do druku przysposobione przez Stanisława Karwowskiego, t. II, br. r.w., s. 136 – 137.

³J. Staszewski, *Województwo Kaliskie w r. 1800-1831 (Szkice historyczne)*, Turek 1927, s. 227-228.

obwodowego przyczyną zgonu miała być na cholera⁴, wg „Kuriera Warszawskiego” i „Kuriera Polskiego” Repphana powieszono⁵. Rok wcześniej, we wrześniu 1830 r., fabrykant spisał testament⁶. Nie zawiera on żadnych informacji o grobie. Testator zaznaczył [...] *O uczciwym pogrzebie ciała mego śmiertelnego moi pozostali sukcesorowie pamiętać będą, chociaż w tej mierze nic nie postanawiam i tylko jest moim życzeniem było aby pochowanie tegoż ciała było bez wielkiej okazałości*.⁷. Dokument wskazuje na bardzo duże zaufanie, jakim darzył Beniamin Repphan swojego zięcia Karola Scholtza (1799 – 1880 r.), męża Fryderyki Repphan (1805 – 1864 r.)⁸, czyniąc go swoim sukcesorem i dopuszczając z synami do zarządzania fabryką⁹. Testament oprócz Fryderyki wymienia żonę Wilhelminę z domu Vogt (1778 – 1835), synów: Jana Beniamina (urodzony przed 1808, daty życia nieznane), Augusta (1808 – 1889), Wilhelma (1816 – 1882), córkę Wilhelminę Charlotte (1819 – 1840) i Dorotę (zm. po 1830 r. daty życia nieznane) żonę Jana Henryka Buhle (1790 - 1837)¹⁰. Przed spisaniem testamentu zmarła Julianna Wilhelmina (1814 – 1825). Niejasne pozostają losy Jana Beniamina być może można go identyfikować z mieszkającym w 1871 r. Johanem Beniaminem Repphan, rentierem zamieszkałym w Dreźnie¹¹

Kaplica

Stanisław Małyszko datuje powstanie kaplicy na drugą połowę lat 30. XIX wieku¹². Pewnym potwierdzeniem tej hipotezy jest wyryta w tynku na ścianie podziemi kaplicy data „1831”, z nieczytelnym napisem być może nazwiskiem wykonawcy lub datą dzienną zakończenia prac. Czy jest to data zakończenia budowy całego obiektu, czy tylko krypty – pozostaje kwestią domysłów. Hipotetyczny pozostaje też udział Carla Scholtza w finansowaniu kaplicy. Faktem jest, że stała się ona wspólnym mauzoleum kolejnych przedstawicieli obu rodzin. Styl obiektu można określić jako klasycyzujący. Można się też dopatrzeć pewnego delikatnego podobieństwa dekoracji obiektu do dekoracji wzniesionego w podobnym okresie „domu pod aniołami” w Kaliszu. W latach 1832–1834 w obręb cmentarza został włączony teren leżący bezpośrednio przy kaplicy¹³. Opis z 1845 r. stwierdza, „[...] sądziłbyś, że jesteś w ogrodzie, aleje wysypane piaskiem, w oddaleniu wspaniały pomnik Repphana [...]”¹⁴. Również „Spis inwentarza własności Kościelnej Parafii Ewangelicko-Augsburskiej”¹⁵ wspomina o pomniku

⁴ Tamże, s. 228.

⁵ „Kurier Warszawski”, nr 221 z 1831, s. 1104, „Kurier Polski”, nr 601 z 1831, s. 2056. Por.: W. Kula, *Niemieccy koloniści przemysłowi wobec powstania listopadowego*, [w:] „Przegląd historyczny”, t. 48, 1957, nr 4, s. 760.

⁶ Archiwum Państwowe w Kaliszu (dalej: APK), *Notariusz Bajer Franciszek w Kaliszu*, zesp. 94, syg. 14, Czynności dobrowolne rejenta Franciszka Bajera z 1830 r. W zbiorze oryginał testamentu w języku niemieckim, kopia w języku polskim.

⁷ Tamże.

⁸ Witryna internetowa Geni podaje, że para ta oprócz syna Ludwiga Scholtza posiadała także córkę Berthe Rozalye Scholtz (ur. 8.11.1830 r.; data śmierci nieznana): <https://www.geni.com/people/Bertha-Scholtz/6000000039214982545> [dostęp: 4 VII 2017].

⁹ APK., *Notariusz Bajer...*, dz. cyt., zesp. 94, sygn. nr 14.

¹⁰ Witryna internetowa Geni podaje, że córką tej pary była Auguste Wilhelmine. Por. <https://www.geni.com/people/Auguste-Mirus/6000000051216244917> stan na 4 VII 2017.

¹¹ Adreß- und Geschäftshandbuch der königlichen Haupt- und Residenzstadt Dresden für 1871 Jahre, Dresden 1871, s. 248. (Książeczka firm I adresów królewskiej stolicy i miasta rezydencjonalnego Drezno w roku 1871)

¹² S. Małyszko *Cmentarze przy Rogatce w Kaliszu*, wyd. 2, Kalisz 2012, s. 129.

¹³ Tamże, s. 90.

¹⁴ J.N.K.S. (*inicjały autora dotychczas nierozszyfrowane*) Kalisz, „Gazeta Handlowa i Przemysłowa”, 31 maj 1845, nr 43, s. 3. Fragment tekstu poświęcony cmentarzom przytacza S. Małyszko, dz. cyt., s.91.

¹⁵ Przytacza go S. Małyszko, dz. cyt., s. 91.

Repphana. Mimo określenia „pomnik” można sądzić, że chodzi jednak o istniejący obiekt. Są to jedyne znane mi wzmianki o kaplicy. Po 1945 r. obiekt był wykorzystany jako kaplica cmentarna. W chwili obecnej kaplica grobowa daleka jest od pierwotnego stanu. Do największych strat należy zaliczyć likwidację w latach 70. XX w. wielu kopuły. Stan przed jej rozbiórką ukazuje fotografia K. Kalinowskiego z 1967 r. zamieszczona przez Stanisława Małyszko¹⁶. Zastąpiono ją istniejącymi do dziś schodkowymi attykami. Być może podczas rozbiórki kopuły obiekt pomalowano na zielono. W latach 90. XX w. staraniem pastora Andrzeja Banerta dokonano kolejnego remontu wymieniając w znacznym stopniu tynki wewnętrzne, odnowiono zewnętrzne (malując je na kolor żółty) i zastąpiono wtórne drzwi drewniane stylizowaną kratą. Wtedy też na attyce umieszczono napis z miedzianych liter „Kaplica Repphanów”. Litery te zostały szybko skradzione. W 2008 r. ze środków społecznych (kwesta na zabytkowe cmentarze przy Rogatce) wykonano prace remontowe przy ogrodzeniu kaplicy. Niestety w szczególności ostatnie działania, choć wynikające ze szlachetnych pobudek należy ocenić negatywnie pod względem konserwatorskim. Już podczas prac rozbiórkowych pierwotnego ogrodzenia okazało się, że pod wtórnym tynkowaniem kryją się dużych rozmiarów bloki piaskowca. Niestety zostały one usunięte i dopiero po interwencji autora niniejszego tekstu złożono je na tyłach cmentarza. Nową podmurówkę wykonano z cegły kryjąc ją z nie mającymi nic wspólnego z pierwotnymi małymi piaskowcowymi płytkami¹⁷. Na podmurówce tej osadzono pierwotną kratę¹⁸. Warto zwrócić uwagę, że obiekt prawdopodobnie w całości zbudowany jest na kamiennych blokach identycznych z blokami przy ogrodzeniu¹⁹. Wtórne tynki w znacznym stopniu zacierają detal rzeźbiarski kaplicy. Równie źle zachowane jest wnętrze kaplicy. W latach 90. XX w. odsłonięto spod dykty jedenaście epitafiów przedstawicieli rodu Repphanów i Scholtzów. Do tego czasu jedyną widoczną tablicą było wmurowane w murek epitafium Pawła Repphana²⁰. Są to epitafia: Jana Baltazara, Beniamina i Wilhelminy Repphan z domu Vogt²¹. Po bokach tej tablicy znajdują się epitafia: Karola Scholtza²² i Fryderyki Scholtz z domu Repphan²³ i ich

¹⁶ Zamieszcza ją S. Małyszko, dz. cyt., s. 128.

¹⁷ W chwili obecnej płytki te już odpadają. Obserwacja własna.

¹⁸ Krata ta w nieznanym okresie utraciła groty – jeden został odnaleziony w trakcie prac porządkowych przy obiekcie.

¹⁹ Fragment bloku widoczny jest spod uszkodzonego tynku – obserwacja własna.

²⁰ Śp. *Paweł Repphan/ właściciel dóbr Dębe/ur. 28 października 1845r./zm.23 stycznia 1915 r./ Cześć jego pamięci.*

²¹ *Herr Johann/ Balthasar Repphan/ gest. D. 14 August 1819/ im 64 Jahre. / Herr/ Benjamin Repphan / geb. d. 5 Februar 1771/gest. D. 4 August 1831./ Frau Wilhelmine Repphan/ geborne Vogt/ geb. 28 October 1778/ gest. D. 11 September 1835..W tłumaczeniu: Pan Jan Baltazar Repphan umarł 14 sierpnia 1818 r. Pan Benjamin Repphan ur. 5 lutego 1771 um. 4 sierpnia 1831 Pani Wilhelmina Repphan z domu Vogt ur. 28 października 1778 um. 11 września 1835.*

²² Carl Scholtz/geboren 8 April 1799/gestorben 1 May 1880/ Ruhe Frieden/. W tłumaczeniu: Karol Scholtz urodzony 8 kwietnia 1799 umarł 1 maja 1880. Spoczywaj w pokoju.

²³ Fridericke Scholtz/ geb. Repphan/ gebor; 16 August 1805 /gestor: 16 Juni 1864/ Friede deinen Asche W tłumaczeniu: Fryderyka Scholtz z domu Repphan urodzona 16 sierpnia 1805 umarła 16 czerwca 1864 Pokój Twoim popiołom.

dzieci Ludwika²⁴ i Malwiny Scholtz²⁵ z domu Rogozińskiej (ci ostatni to rodzice Stefana Szolc Rogozińskiego). Kolejne duże epitafia dotyczą dwóch synów Beniamina Repphana - Augusta²⁶ i Wilhelma²⁷. Oprócz tego w ściany wmurowane są kolejne tablice Jana Henryka Buhle²⁸ (męża Doroty²⁹, zięcia Beniamina), Pauliny Konstancji Scholtz³⁰ (córci Karola i Fryderyki Repphan), Wilhelminy Karoliny Repphan³¹, Julianny Wilhelminy Repphan³²(córci Beniamina Repphana), Marty Pauliny Scholtz³³ (córci Karola i Fryderyki Repphan). Z kaplicą należy powiązać również dwa epitafia dwóch synów Ludwika Scholtza: Emila³⁴ i Teodora Scholtzów³⁵, jednak ich obecne umieszczenie jest prawdopodobnie wtórne³⁶.

Warta uwagi jest szcążkowo zachowana pierwotna dekoracja malarska kaplicy wyłaniająca się spod łuszczącej się białej farby. Jej największy fragment można dostrzec nad gzymsem w postaci wzorów geometrycznych w różnych odcieniach zieleni. Szczątki tej dekoracji zachowały się prawdopodobnie w okolicach pilastrów, kapiteli i górnych partii ścian. Na podstawie istniejących śladów wydaje się, że wnętrze kaplicy było marmoryzowane.

²⁴ Ludwik Scholtz/ geb.22 September 1832/ gest. 18 October 1894/Offenb: St. Joh. 14 13. W tłumaczeniu: Ludwik Scholtz urodz. 22 września 1832 um. 18 października 1894. Apokalipsa św. Jana 14 13 - Jest to odesłanie do cytatu I usłyszałem głos, który z nieba mówił: " Napisz: Błogosławieni, którzy w Panu umierają - już teraz. Zaiste, mówi Duch, niech odpoczną od swoich mozołów, bo idą wraz z nimi ich czyny" Tłum. Za Biblią Tysiąclecia.

²⁵ Malvine Scholtz/ geb. Rogozińska/geb: 9 November 1840/ gest: 15 Marz 1877/ Ruhe sanft/ da Schwerkgeprüfte du. W tłumaczeniu: Malwina Scholtz z domu Rogozińska ur. 9 września 1840 um. 15 marca 1877. Spoczywaj w spokoju od ciężkich boleści.

²⁶(He)rr/ August Repphan/ geb. 2 (S)eptember (1)808/ (g)est(12 Dec)ember (18)8(8)/S (...) sind die T(o)dt(en)/ die (i)n dem Herren sterben. W tłumaczeniu: Pan August Repphan ur. 2 września 1808 um. 12 grudnia 1888 (Błogosławieni?) są umarli, którzy umierają w Panu.

²⁷ Herr (Wilhel)m Repph(an g(e)b. 21 No(v)ember 1816/ gest. 7. J(a)nuar 1882/ (Wir) leben oder sterben/ so sind wi (r) des Herren. W tłumaczeniu: Pan Wilhem Repphan ur. 21 listopada 1816 um. 7 stycznia 1882 (...) Żywi czy umarli należymy do Pana

²⁸ Johann Heinrich Buhle/ geb: den 7 November 1799/ gest. den 18 September 1837./ Der Glaube tröstet wo die Liebe weint/. W tłumaczeniu Jan Henryk Buhle ur. 7 listopada 1799 um. 18 września 1837. Wiara pociesza, gdzie miłość płacze.

²⁹ Dorothea Elisabeth REPPHAN ur 15 X 1810 w Międzychodzie zmarła 12.01.1867 r. w Dreźnie; ze związku z Johhanem Heinrichem Buhle miała córkę Augustę Wilhelmine, ur. 1831 r. w Międzychodzie. Za witryną internetową Rootsweb ancestry:

<http://wc.rootsweb.ancestry.com/cgi-bin/igm.cgi?op=GET&db=hellmutmirus&id=I2882> [dostęp: 6 VII 2017].

³⁰ JG frau Pauline Constancia Scholtz geb. D. 17 Juni 1837/ gest. D. 27 December 1852/ Gott liebte sie;/ darum sendete er früh/ seinem/ stillisten Boten/. W tłumaczeniu: Panna Paulina Konstancja Scholtz ur. 17 czerwca 1837 um. 27 grudnia 1852 Bóg cię kocha dlatego posłał On wcześniej najcichszych posłańców.

³¹ JG Wilhelmine Charlotte Repphan/ geb. den 18 Juli / gest. den.22 April 1840/ Ruhe Sanft, den selig sind die seines Herrens sind/. W tłumaczeniu: Panna Wilhelmina Karolina Repphan ur. 18 lipca 1819 um. 22 kwietnia 1840 Spoczywaj w pokoju, błogosławieni, którzy Pana są.

³² Jg. Frau Julianna Wilhelmine Repphan/ geb. D16 december 1814 gest. D. 9. Juli 1825./ Der Glaube tröstet wo die Liebe weint/ W tłumaczeniu Panna Julianna Wilhelmina Repphan ur. 16 listopada 1814 um. 9 lipca 1825. Wiara pociesza, gdzie miłość płacze.

³³ Marte Pauline Scholtz geb. d. 16 Februar 1828 gest.d 17 April 1832/ Der uns trennt vereint uns wieder. W tłumaczeniu Marta Paulina Scholtz ur. 16 lutego 1828 um. 17 kwietnia 1832 Rozdzielono nas aby zjednoczono nas znowu.

³⁴ Emil Scholtz/geb. d. 15 November/1863/ gestorb. d. 15 September 1888/ W tłumaczeniu: Emil Scholtz ur. 15 listopada 1863 um. 15 września 1888 r.

³⁵ Teodor Scholtz / geb. d. 6 Januar 1865/ gestorb. d. 8 Dezember 1892/ W tłumaczeniu Teodor Scholtz ur. 6 stycznia 1865 umarł 8 grudnia 1888 r.

³⁶ Świadczą o tym współczesne śruby. W obecnym miejscu umieszczono je prawdopodobnie podczas remontu z lat 90. XX w.

Prawdopodobnie dwie tablice z inskrypcjami³⁷ znajdującymi się po bokach wejścia pierwotnie znajdowały w miejscu czterech epitafiów rodziny Scholtzów umieszczonych w pilastrach. Niestety nic pewnego nie można powiedzieć o dawnym wyposażeniu kaplicy³⁸.

Krypta – próba identyfikacji pochówków.

W roku 2006 z pomocą studentów Ochrony Dóbr Kultury Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, dokonałem oględzin podziemi kaplicy Repphanów – Scholtzów. Krypta składa się z dwóch pomieszczeń: mniejszego pustego³⁹ (nr 1) rozciągającego się pod mniej więcej połową kaplicy i większego (nr 2), do którego prowadzą dwa wejścia znajdujące się po bokach wejścia do krypty. Pomieszczenie to położone jest głębiej i prawdopodobnie dochodzi aż do ogrodzenia kaplicy. Poprzez ustawienie w nim ściany wygospodarowano tu kolejne pomieszczenie (nr 3) wypełnione trumnami. Obok tego pomieszczenia znajduje się głęboka nisza (nr 4) z dwiema trumnami. Zapewne w latach 50. XX w. do krypty nastąpiło włamanie. Sprawcy rozbili ścianę do pomieszczenia z trumnami (nr 3) i wywlekli jedną z cynowych trumien. „Pamiętką” po włamaniu jest napis (pomieszczenie nr 2) wykonany dymem świecy: „Niech żyje Stalin i plan 6 letni” oraz wulgaryzmy. Złodzieje poprzestali na uszkodzeniu jednej z cynowych trumien i nie znajdując żadnych „skarbów” zrezygnowali z dalszego plądrowania krypty. W roku 2006 ceglaną podłogę pomieszczenia nr 2 zalegał gruz, pozostałości kompletnie zniszczonych drewnianych trumien, szczątki kostne oraz wspomniana trumna cynowa dużych rozmiarów. W pomieszczeniu nr 4 stwierdzono obecność jednej trumny drewnianej dobrze zachowanej, trzech trumien cynowych, oraz umieszczonych na metalowych prętach (tregrach) dwóch trumien. W trakcie oględzin stwierdzono, że między tymi trumnami znajduje się pięć małych trumienek metalowych. Trumienki te okazały się miejscami pochówku najstarszych przedstawicieli Repphanów zostały one wydobyte i ustawione na posadzce pomieszczenia nr 2. Dzięki zachowanym tabliczkom trumiennym w języku niemieckim udało się stwierdzić do kogo należą. We wspólnej trumience pochowani są Jan Balthazar (zm. 1819 r.) i Benjamin Repphan (zm. 1831 r.). Kolejne wtórne pochówki należą do Wilhelminy Repphan z domu Vogt (zm. 1835 r.) żony Beniamina. Spoczywają tu również Jan Henryk Buhle (zm. 1837 r.), zięć Beniamina mąż Doroty, Wilhelmina Karolina Repphan (zm. 1840) córka Beniamina, i Paulina Konstancja Scholtz (córka zięcia Karola Scholtza i Fryderyki Repphan zm. 1852). Kości Pauliny złożono do odmiennej trumienki. Ważnym odkryciem było stwierdzenie, że w okolicach drewnianej trumny (pomieszczenie nr 4) znajduje się cynowa bądź ołowiana tabliczka trumienna z napisem: „Hier ruhe in Gott/ Friederike Liebegott Scholtz/ geb. Repphan/ geb. den 6 August 1805./ gest den 19 Juni 1864/⁴⁰. Pozwala to zidentyfikować tą

³⁷ Treść inskrypcji : Ihr/ habt getreu das /Tagewerk vollendet/ Und weinend stehen/ wir an Euer Gruft/ O! Ruhet sanft/ Euer Leben ist geendet/ Bis euch der Herr/ mit uns zur Aufer/ stehung ruft. „Sumiennie dokończyliście dzieło powszechnie i płacząc stoimy przed Waszym grobem. O spoczywajcie w pokoju. Wasze życie jest skończone, aż wezwie Was Pan do zmartwychwstania”. Die/ Klänge schweigt,/ der Glaube Spricht/ Das Grab trennt / auf euf ewig nacht/ Zum Leben führt/ der Todt uns ein/ Auf ewig dort/ weraint zu/ sein „Skarga milczy, Wiara przemawia. Grób na wieki nas rozdziela. Do życia śmierć nas prowadzi. Być na zawsze złączonym na wieki”. Tłum. Anna Kurczyńska.

³⁸ Częstym wyposażeniem kaplic grobowych były klęczniki. Ich wspaniałe przykłady zachowały się choćby na paryskim Père Lachaise.

³⁹ Po prawej stronie znajduje się wyryta w tynku data 1831.

⁴⁰ W tłumaczeniu: Tutaj spoczywa w Bogu Fryderyka Bogumiła Scholtz z domu Repphan/ur. 6 sierpnia 1805 zmarła 19 czerwca 1864.

trumnę z miejscem pochówku żony Karla Scholtza. To prawdopodobnie przy okazji jej pogrzebu do wspomnianych małych trumienek złożono szczątki innych Repphanów i Scholtzów. Nie udało się odnaleźć dwóch kobiet zmarłych przed Pauliną Konstancją Scholtz (zm. 1852 r.) Julianną Wilhelminą Scholtz (zm. 1825 r.) i Marty Pauliny Scholtz (zm. 1832). Być może są one pochowane w zamurowanej części niszy nr 5. Bardzo ważnym odkryciem okazało się zidentyfikowanie trumny zmarłego samobójczą śmiercią Emila Scholtza⁴¹ (zm. 1888 r.) Jak podaje „Kaliszanin”, Emil zmarł w miejscowości Landeck (Lądek Zdrój). Na trumnie znajdującej się nad trumną Fryderyki Scholtz znajduje się dużych rozmiarów trumna z charakterystycznym ornamentem kwiatowym. Między tą dekoracją znaleziono dwie wyciśnięte w cynie pieczęcie z pruskim orłem. Na jednej z nich lepiej zachowanej udało się odczytać napis „Polizei (...) Landeck”. Pozwala to z pewnym prawdopodobieństwem zidentyfikować kolejne pochówki o ile trumny były układane wg kolejności zgonów i między tymi osobami nie pochowano kogoś nie posiadającego tablicy epitafijnej. Tak więc na podłodze obok Fryderyki złożono prawdopodobnie Malwinę Scholtz z domu Rogozińską (zm. 1877 r.), Karola Scholtza (zm. 1880 r.) Wilhelma Repphana (zm. 1882)⁴² Trumny te o neobarokowym charakterze noszą ślady licznych uszkodzeń ale nie były nigdy otwierane. Najbardziej uszkodzona (zgnieciona) jest trumna zidentyfikowana z miejscem pochówku Wilhelma Repphana. Dokładne oględziny tych obiektów uniemożliwiła rozsypana zawartość trumien położonych wyżej a uszkodzonych na skutek tzw. trądu cynowego. Są to prawdopodobnie trociny lub siano wypełniające poduszki na których spoczywali zmarli. Z trumny zidentyfikowanej jako należącej do Emila wypadła czaszka zmarłego. Nie stwierdzono na niej śladu po kuli. Następnym w kolejności pochówkiem powinien być pochówek Augusta Repphana (zm. 1888 r.) Obie trumny są zdobione ornamentami roślinnymi m.in. w postaci krzyża z cierni. Żona Augusta Repphana Emilia z Winklerów (zm. 1906 r.) nie została pochowana wraz z mężem, gdyż jej ciało złożono w grobie rodziców na tym samym cmentarzu. O żonie Wilhelma, Paulinie brak wiadomości oprócz tego, że zmarła po 1900 r.⁴³. Nic nie wskazuje aby para ta pozostawiła męskich potomków. Świadczy o tym chociażby szybkie przejęcie majątku przez Augusta Repphana. Ostatnia z tego zespołu trumien wg kolejności powinna należeć do Teodora Scholtza (zm. 1892 r. we Wrocławiu). Również i on miał zakończyć życie samobójstwem. Niezależnie od poprawności identyfikacji jest to największa i najbardziej ozdobna ze znajdujących się w krypcie trumien⁴⁴. Włamywacze z lat 50. XX w. wyciągnęli ją z pomieszczenia nr 4 i po położeniu na posadzce bez powodzenia próbowali otworzyć⁴⁵. Kolejne pochówki znajdują się w głębokiej niszy (nr 5). Szczególnie interesująca jest silnie uszkodzona na skutek włamania trumna cynowa. Kryje ona pochówek męski, co udało się zidentyfikować na podstawie butów zmarłego⁴⁶. Pierwszą rzeczą, która zwraca uwagę to niewielki umieszczony na ścianie trumny wykonany z nieznanego materiału (ebonit?) włącznik z napisem 1 amper [...] volt. Dzięki możliwości zajrzenia do trumny udało

⁴¹ Okoliczności za Marią Dąbrowską podaje: E. Polanowski, *W dawnym Kaliszu. Szkice z życia miasta 1850–1914*, Poznań 1979, s. 323-324.

⁴² Wilhelm Repphan (1816 -1882) najmłodszy z synów Beniamina Repphana, brat Johanna (Jana) i Augusta (1808 – 1888) właściciel cukrowni w Zbiersku i majątku Petryki, Bartodziejów, Ostrówka i Łyczyna. Sądząc po tym, że po śmierci Wilhelma majątek przejął August, Wilhelm nie doczekał się męskich potomków.

⁴³ A. Tomaszewicz, *Zapiski testamentowe i darowizny na cele dobroczynne w guberni kaliskiej 1865 – 1914*, [w:] *Studia z historii społeczno – gospodarczej w XIX i XX w. pod red. Wiesława Pusia, Łódź 2009*, s. 84 i 111.

⁴⁴ Jej rozmiary uniemożliwiły złożenie do pomieszczenia nr 4. Kolejnej trumny.

⁴⁵ Oderwana postać Chrystusa ukrzyżowanego oraz uszkodzone listwy.

⁴⁶ W trumnie tej znajduje się też duża ilość czarnych tkanin.

się zidentyfikować przeznaczenie tego obiektu. Trumna posiada dwa wieka pierwsze wypukłe drugie płaskie. W płaskim wieku znajduje się okienko z umieszczonymi po bokach dwoma żaróweczkami. Twarz zmarłego była prawdopodobnie podświetlana na katafalku. Nie stwierdzono obecności żadnych innych kabli zewnętrznych. Nad wyłącznikiem znajduje się niewielka okrągła plakietka z rosyjskim napisem „отъ М. Ф./ 1911/ на 10 лет. (w tłumaczeniu Ministerstwo Finansów 1911 na 10 lat) Jest to znak rosyjskiego ministerstwa finansów pozwalający produkować taki wzór trumien na 10 lat od 1911 r. Pozwala to datować obiekt na lata 1911–1914. Ponieważ w okresie tym nie jest znany żaden zgon mężczyzny z rodu Repphanów czy Scholtzów można powiązać go ze zmarłym w 1915 r. synem Augusta Repphana, dziedzicem wsi Dębe pod Kaliszem, Pawłem Repphanem. Żona Pawła Paulina z Domu Gugisch (10 XI 1846 – 25 II 1926) pochowana jest na cmentarzu katolickim w Dębe. Po jej śmierci właścicielką tego majątku stała się Eleonora Repphan⁴⁷. Przy trumnie Pawła Repphana znajdowało się kilka niewielkich okrągłych kamieni oraz szyszka. Ostatnia trumna znajdująca się obok domniemanej trumny Pawła Repphana powinna należeć do Ludwika Scholtza (zm. 1894 r.). Jest ona również wykonana z metalu, jednak malowana na brązowo tak, aby imitować drewno. Niestety sprawę identyfikacji komplikują zalegające podłogę pomieszczenia nr 2 trumien i szczątków ludzkich. Jedną z lepiej zachowanych w postaci leżących luzem desek na ścianach bocznych, posiadała wyrzeźbiony motyw krzyża i dwóch skrzyżowanych gałęzi palmowych. W trakcie prac porządkowych wśród gruzu znaleziono szczątki dwóch par męskiego obuwia (w tym sygnowane na podeszwie napisem „Schwe”) co może oznaczać, że w nieznanym okresie złożono tu jeszcze dwie trumny ze zwłokami mężczyzn. Obuwie to można datować wstępnie na okres od lat 80. XIX w. po międzywojnie. Oprócz zmarłego w Paryżu Stefana Szolc Rogozińskiego, Ludwik i Malwina mieli jeszcze jednego syna Kazimierza (ur. 1872 r – zm. 1936 r.) prezesa Towarzystwa Wzajemnego Kredytu, współzałożyciela szkoły handlowej. W 1927 r. był członkiem Komitetu budowy pomnika legionistów w Szczypiornie. Być może jedną z pochowanych osób jest więc właśnie Kazimierz. Wśród gruzu odkryto również szczątki pochówku kobiecego z drugiej poł. XIX w. rozpoznanego po fragmentach obuwia damskiego ze skórzanymi podeszwami. Podeszwy te posiadają wyciśniętą liczbę 41 oraz napis Баршава (Warszawa) z nieczytelnym nazwiskiem szewca – wizerunkiem medalu. Wśród licznych dobrze zachowanych, mimo dużej wilgoci, czarnych tkanin odnaleziono również szczątki skórzanej okładki z książeczki do nabożeństwa, z nieczytelnym inicjałem oraz datą 18 [...]. Prawdopodobnie kobieca trumna była ozdobiona dobrze zachowaną tekturową okleiną w postaci wyciśniętych kwiatków w kolorze zielonym. Dodatkowo na podłodze znaleziono dwie koronki i liczne szczątki galonów wykonanych ze skręconego drucika mosiężnego i przybite do szczątków granatowej (?) tkaniny. W pomieszczeniu nr 1 na posadzce znaleziono pozostałości ozdobnych metalowych odlewanych gwiazdek. W Krypcie oprócz Pawła Repphana na pewno nie jest pochowany żaden inny syn Augusta Repphana. August junior (1844 – 1924)⁴⁸ pochowany jest na cmentarzu ewangelicko –

⁴⁷ S. Małyszko, *Majątki Wielkopolskie. Powiat kaliski*, t. VI, Szreniawa 2000, s. 41.

⁴⁸ August Repphan jr. – warszawski inżynier i przemysłowiec. W drugiej połowie XIX w. przystąpił do spółki niewielkiej odlewni żeliwa braci Sholtze, zakład ten mieścił się przy ul. Waliców (dzisiejsza Wola). W roku 1873 firma "Scholtze i Repphan" zbudowała nowe zakłady przy ulicy Czerniakowskiej, produkowano w nich maszyny, kotły parowe, urządzenia dla gorzelni, browarów i hut. Z żoną Zofią z Fliegnerów (1852–1908) miał syna Karola Aleksandra, studenta politechniki w Zurychu, który zginął tragicznie 26 lipca 1904 r. Córka Maria (1875 – 1911) wyszła za Antoniego Wieniawskiego. Patrz: E. Szulc, *Cmentarz Ewangelicko-Augsburski w Warszawie. Zmarli i*

augsburskim w Warszawie. Emil⁴⁹ (1848 – 1931) zmarł 30 marca w Berlinie i tam prawdopodobnie jest pochowany obok swojej drugiej żony Marii z domu Jouin zmarłej 12 marca 1932.⁵⁰

Prace porządkowe

W ramach prac porządkowych usunięto gruz. Szczątki ludzkie, tkaniny i obuwie i inne niezidentyfikowane szczątki włożono do otwartej trumienki Pauliny Constance Scholtz. Lepiej zachowane fragmenty drewnianych trumien w postaci desek złożono do grobowca rodziny Wyganowskich. Mniejsze obiekty i ciekawsze obiekty, jak: okładka książki, okleina w kształcie kwiatów, podeszwy damskiego obuwia, koronki i tabliczkę Fryderyki Repphan, zdeponowano w kaplicy. Jednocześnie w pomieszczeniu nr 1 złożono w plastikowych skrzynkach liczne szczątki porozbijanych tablic i nagrobków znalezione podczas prac porządkowych na cmentarzu. Przy dwóch trumnach w niszy (nr 4) ustawiono metalowy krucyfik, na ścianie zawieszono metalowy wieniec znaleziony na przymentarnym śmietniku. Na tym prace porządkowe zakończono. Fenomenem krypty jest bardzo dobre zachowanie w bardzo wilgotnym środowisku, tkanin i innych pozornie łatwych do zniszczenia przedmiotów, Jednak panująca w pomieszczeniach bardzo duża wilgotność niszczy wyroby metalowe. Znaczemu stopniu destrukcji uległy trumna Emila Scholtza i domniemana trumna Augusta Repphana. W bardzo złym stanie znajduje się unikatowa domniemana trumna Pawła Repphana, której grozi całkowite odpadnięcie dolnej części. Oznaki trądu cynowego w postaci białego nalotu nosi też domniemana trumna Teodora. Można przypuszczać, że stan tych obiektów z racji silnego zawilgocenia będzie się pogarszać. W stosunkowo dobrym stanie zachowały się małe trumienki. Niestety kaplica jest bardzo zaniedbana służąc obecnie jako składzik porozbijanych rzeźb i tablic. Wielka szkoda, że w roku Stefana Szolc- Rogozińskiego nie podjęto żadnych starań aby poprawić los zabytku tak bardzo związanego ze sławnym podróżnikiem.

Maciej Błachowicz - historyk, regionalista. Współautor (wraz z Anną Tabaką) m.in. : „Szkatułki czasu: najstarsze kaplice Kalisza”, Kalisz 2007, „Nowy Kaliszanie”, Kalisz, 2010, *Pałac Chrystowskich w Tłokini Kościelnej*, Kalisz 2013. Od 2005 roku do 2013 r. regularnie publikował (również z A. Tabaką) w „Życiu Kalisza” cykl popularnonaukowy poświęcony historii rodzinnego miasta. Współpracował z „Kaliszą Nową” (m.in. jest autorem Bibliografii zawartości czasopisma „Kalisia” za lata 1993 – 2008) i z Rocznikiem KTPN. Jest członkiem Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Posiada tytuł honorowego przewodnika PTTK. Oprócz historii rodzinnego regionu interesuje się zabytkowymi cmentarzami, a amatorsko problemem rewaloryzacji i rewitalizacji miast zabytkowych.

ich rodziny, Warszawa 1989, s. 73, 195.

⁴⁹ Postać powszechnie znana. Sukiennik, przemysłowiec, finansista; działacz społeczny i filantrop; prezes Towarzystwa Kredytowego m. Kalisza w latach 1886–1906, fundator szkoły powszechnej wybudowanej w 1919 r. przy ul. Polnej i Szpitala Powszechnego im. Przemysława II w Kaliszu wybudowanego w 1937 r. Pierwszą żoną Emila była Wenanta Anna Schüssler, drugą Henrietta Maria Jouin. Za witryną internetową M. J. Minakowskiego, *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*: <http://www.sejm-wielki.pl/b/psb.25918.1>, [dostęp: 4 VII 2017].

⁵⁰ Pastor Eduard Kneifel w swojej pracy „Parafia ewangelicko augsburska diecezji kaliskiej” podając daty śmierci powołuje się na bliżej nieokreślone pismo burmistrza Berlina z 4 września 1936 roku i nie wspomina nic o możliwości przeniesienia zwłok można więc przypuszczać, że małżonkowie zostali pochowani w Berlinie. Por.

E. Kneifel, *Die evangelisch-augsburgischen Gemeinden der Kalischer Diözese, Vogtland*, 1937, s. 62
Inną datę śmierci (2 kwietnia 1931 r) Emila Repphana podaje notka prasowa w; ABC Kaliskie, 1931, nr 104. s. 6.

Ilustracje do tekstu

1. Trumna Fryderyki Scholtz (drewniana) i Emila Scholtza.

2. Pieczęć policji w Landeck na trumnie Emila Scholtza.

3. Domniemana trumna Teodora Repphana.

4 Domniemane trumny Pawła Repphana i Ludwika Scholtza.

5. Okładka książeczki do nabożeństwa i fragment koronki z krypty Repphanów – Scholtzów.

6. Wieko jednej z trumien, znalezione na podłodze